

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania

Toruń 2005

Marcin Kuzel

Współpraca przedsiębiorstw ze zlokalizowanymi w Polsce filiami światowych korporacji – wyniki badania ankietowego

Badanie, którego wyniki przedstawione zostały w niniejszym opracowaniu przeprowadzone zostało w 2005 roku w ramach projektu pn. „*Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych w dyfuzji wiedzy i umiejętności (na przykładzie gospodarki Polski)*”¹, podjętego dla rozpoznania – nie zbadanej dotąd w Polsce – problematyki dotyczącej zakresu i efektów współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami z udziałem kapitału zagranicznego i podmiotami kraju lokaty bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ). Celem głównym badania była identyfikacja skali oddziaływania funkcjonujących w Polsce filii największych korporacji transnarodowych (TNCs – ang. *transnational corporations*) świata na podmioty krajowe w sferze kształtowania powiązań gospodarczych (ang. *linkages*) oraz dyfuzji wiedzy i umiejętności.

Badaniem objęto przedsiębiorstwa krajowe – zarówno przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego, jak i przedsiębiorstwa polskie bez udziału tego kapitału – które wskazane zostały przez filie największych TNCs świata w trakcie realizacji pierwszego etapu badania jako kluczowi partnerzy gospodarczy w Polsce (krajowe przedsiębiorstwa partnerskie TNCs). Badanie zostało przeprowadzone metodą ankiety pocztowej. Kwestionariusze badawcze skierowano do grupy 124 przedsiębiorstw. Pierwsza wysyłka kwestionariuszy wraz z listami przewodnimi miała miejsce w połowie kwietnia, a druga w trzeciej dekadzie maja 2005 roku. Jednocześnie z wysyłką kwestionariuszy prowadzono działania polegające na

¹ Projekt finansowany jest przez Departament Badań Naukowych Ministerstwa Nauki i Informatyzacji jako grant nr 1 H02C 062 26 realizowany pod kierunkiem dr hab. Włodzimierza Karaszewskiego, prof. UMK.

Uwaga: niniejsze opracowanie, jak i prezentowane w nim wyniki badania ankietowego podlegają prawnej ochronie. Nie mogą być one w całości ani w części powielane lub rozpowszechniane bez uprzedniej zgody autora. Zob. *adnotacja na stronie 10 opracowania.*

telefonicznym zapraszaniu do udziału w projekcie. Ostatecznie uzyskano zwrot 29 prawidłowo wypełnionych kwestionariuszy, co oznacza zwrotność na poziomie 23%.

W badaniu udział wzięły głównie duże przedsiębiorstwa. Przeciętne zatrudnienie w grupie respondentów wyniosło 5060 pracowników, a ponad 48% ankietowanych przedsiębiorstw zatrudniało więcej niż 1000 osób. Blisko 52% przedsiębiorstw, które wzięły udział w badaniu, zorganizowanych było w formie spółek akcyjnych, prawie 38% w formie spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, blisko 7% stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, a ponad 4% przedsiębiorstwa państwowe. Przeciętny okres funkcjonowania badanych przedsiębiorstw – liczony od roku ich powstania do roku 2005 – wynosił prawie 35 lat. Przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego stanowiły blisko 52% ogólnej liczby respondentów, co w dużym stopniu pokrywa się ze strukturą wszystkich – zidentyfikowanych w pierwszym etapie badania – partnerów filii największych TNCs świata, które wśród swoich najważniejszych współpracowników w Polsce wskazały przede wszystkim przedsiębiorstwa z udziałem zagranicznym (tabela 1).

Tabela 1

Struktura przedsiębiorstw uczestniczących w badaniu na tle struktury wszystkich – wskazanych przez zlokalizowane w Polsce filie największych TNCs świata – krajowych przedsiębiorstw partnerskich według kryterium udziału kapitału zagranicznego

Wyszczególnienie	Stosunek liczby partnerów TNCs/respondentów zaliczonych do przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego, przedsiębiorstw bez tego kapitału do:	
	- ogólnej liczby zidentyfikowanych partnerów TNCs w Polsce (%)	- ogólnej liczby respondentów (%)
Przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego	62,1	51,7
Przedsiębiorstwa z wyłącznie polskim kapitałem	37,9	48,3
Ogółem:	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Około 45% badanych przedsiębiorstw reprezentowało przetwórstwo przemysłowe, blisko 14% handel i naprawy, 14% transport, gospodarkę magazynową i łączność, ponad 10% pośrednictwo finansowe, blisko 7% budownictwo i tyle samo działalność w zakresie obsługi nieruchomości, wynajmu i usług związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej (obsługa nieruchomości i firm; nauka). Pozostali respondenci zostali zakwalifikowani do sekcji wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę (ponad 3%).

Wyniki badania

Pomimo, iż badaniem objęte zostały wyłącznie przedsiębiorstwa wskazane przez zlokalizowane w Polsce filie największych TNCs świata jako ich kluczowi partnerzy gospodarczy, to nie wszyscy respondenci deklarowali prowadzenie stałej współpracy z przedsiębiorstwami z udziałem kapitału zagranicznego czy też ścisłe kontakty z filiami korporacji transnarodowych². Warto podkreślić, iż respondenci, którzy wskazali na zupełny brak powiązań z przedsiębiorstwami z udziałem kapitału zagranicznego, to przedsiębiorstwa polskie bez udziału tego kapitału. Świadczyć to może o zgoła innym postrzeganiu powiązań gospodarczych przez przedsiębiorstwa krajowe bez udziału kapitału zagranicznego i odmiennym umiejscawianiu partnerów w rankingach ważności niż w przypadku zlokalizowanych w Polsce filii największych TNCs świata.

Zastosowanie pytań filtrujących w pierwszej części kwestionariusza badawczego pozwoliło stwierdzić, iż ponad 10% respondentów nie prowadziło stałej współpracy z przedsiębiorstwami z udziałem kapitału zagranicznego, określając kontakty z nimi jako sporadyczne, a prawie 7% dopiero deklarowało nawiązanie stałej współpracy w przyszłości. Jednak większość, czyli blisko 83% badanych przedsiębiorstw prowadziło stałą współpracę z przedsiębiorstwami z udziałem kapitału zagranicznego. Spośród respondentów, którzy deklarowali rozwijanie ścisłych i długotrwałych kontaktów gospodarczych z przedsiębiorstwami o zagranicznym rodowodzie, ponad 83% wskazało na współpracę ze zlokalizowanymi w Polsce filiami należącymi do korporacji o zasięgu globalnym, ponad 62% z filiami korporacji o zasięgu międzynarodowym, ale nie globalnym, a blisko 46% z innymi przedsiębiorstwami z udziałem kapitału zagranicznego.

W dalszej części badania udział wzięły tylko te przedsiębiorstwa, które wskazały zlokalizowane w Polsce filie światowych korporacji (korporacji o zasięgu globalnym, jak i międzynarodowym, ale nie globalnym) jako swoich partnerów gospodarczych.

Krajowi partnerzy zlokalizowanych w Polsce filii największych TNCs świata wskazali na swoje zaangażowanie w budowanie przede wszystkim powiązań pionowych³. Ponad 39% respondentów wskazało na tworzenie głównie powiązań „wstecz” z dostawcami (ang. *backward linkages*), ponad 17% na budowanie powiązań „w przód” z odbiorcami (ang.

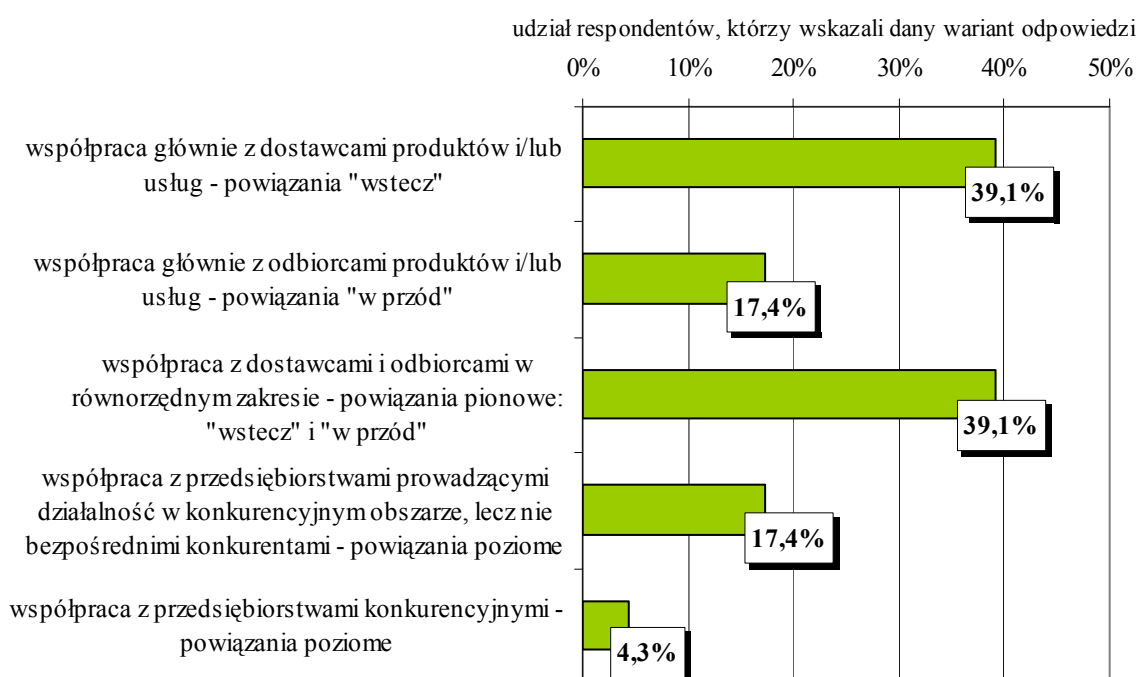
² Gdyby przyjąć, iż respondentami badania były wyłącznie te przedsiębiorstwa, które zadeklarowały stałą współpracę ze zlokalizowanymi w Polsce filiami korporacji transnarodowych, to zwrotność kwestionariuszy badawczych wyniosłaby 18,5%.

³ Szerzej na temat powiązań zob. m.in.: M. Kuzel, *Powiązania filii korporacji transnarodowych z podmiotami krajowymi i efekty dyfuzji*, Przegląd Organizacji 2004, nr 4, s. 16-21.

forward linkages), a ponad 39% określiło swoje zaangażowanie w powiązania „wstecz” i „w przód” jako równorzędne. Powiązania poziome (ang. *horizontal linkages*) zostały zidentyfikowane w przypadku blisko 22% respondentów, przy czym większość z nich dotyczyła ścisłych kontaktów z filiami TNCs funkcjonującymi w konkurencyjnym obszarze działalności gospodarczej, ale nie z bezpośrednimi konkurentami badanych przedsiębiorstw (wykres 1).

Wykres 1

Rodzaje współpracy pomiędzy zlokalizowanymi w Polsce filiami największych TNCs świata i ich krajowymi przedsiębiorstwami partnerskimi – typy powiązań gospodarczych

Objaśnienia i uwagi: udziały nie sumują się do 100%, albowiem respondenci mogli wskazać więcej niż jeden wariant odpowiedzi.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Wyniki badania ujawniły konieczność dostosowań krajowych partnerów TNCs do stawianych przez korporacje wymogów, które warunkowały rozpoczęcie z nimi współpracy. Ogółem ponad 65% krajowych przedsiębiorstw partnerskich TNCs wskazało, iż zobligowane zostały do dokonania usprawnień dotyczących przede wszystkim: rozszerzenia zakresu prowadzonych usług (wskazane przez ponad 43% respondentów), podniesienia jakości wytwarzanych dóbr i/lub usług (ponad 30%), przeprowadzenia szkoleń pracowników (ponad 30%), rozszerzenia możliwości produkcyjnych (ponad 26%) oraz zdobycia certyfikatów potwierdzających zgodność stosowanych systemów zapewnienia jakości z odpowiednimi normami (ponad 26%). Wymogi warunkujące podjęcie współpracy ze zlokalizowanymi

w Polsce filiami największych TNCs świata były częściej wystosowywane wobec przedsiębiorstw polskich bez udziału kapitału zagranicznego niż wobec przedsiębiorstw z udziałem tego kapitału. Ponad 91% polskich przedsiębiorstw, które wzięły udział w badaniu i blisko 74% respondentów reprezentujących przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego potwierdziło konieczność dostosowań warunkujących rozpoczęcie współpracy z filiami największych TNCs świata.

Respondenci wskazali dziesięć dodatkowych obszarów współpracy podejmowanej ze zlokalizowanymi w Polsce filiami największych TNCs świata⁴. Do najważniejszych zaliczone zostały: wizyty w filiach TNCs w celu poznania zasad i sposobu ich funkcjonowania (ważność 0,56)⁵, dzielenie się informacją handlową (0,50), współpraca finansowa (0,38), prowadzenie konsultacji, przekazywanie informacji technicznych i udostępnianie *know-how* (0,34), audyty, których celem jest podniesienie i kontrola jakości (0,32), wspólne zebrania i konferencje skupiające przedstawicieli partnerów gospodarczych, których celem jest dyskusja i rozwiązywanie bieżących problemów (0,29) oraz organizowanie kursów i szkoleń, w których uczestniczą pracownicy przedsiębiorstw partnerskich (0,23) (tabela 2).

Pozostałe z dodatkowych obszarów współpracy to: wspólne badania rynku (ważność 0,18), organizowanie staży zawodowych dla pracowników przedsiębiorstw partnerskich w zagranicznych oddziałach przedsiębiorstwa bądź w innych przedsiębiorstwach inwestora zagranicznego poza granicami Polski (0,10) oraz prowadzenie wspólnych prac B+R (0,05) (tabela 2). Respondenci nie wskazali natomiast przekazywania licencji, udostępniania rozwiązań chronionych prawem patentowym, udostępniania oprogramowania komputerowego oraz prowadzenia konsultacji i udzielania pomocy w zakresie organizacji i zarządzania.

⁴ Blisko 89% krajowych przedsiębiorstw partnerskich TNCs, które wzięły udział w badaniu zadeklarowało współpracę w dodatkowych obszarach.

⁵ Według wskaźnika ważności przyjmującego wartości od 0 do 1, którego formułę przedstawiono w uwagach do tabeli 2.

Tabela 2

Dodatkowe obszary współpracy pomiędzy zlokalizowanymi w Polsce filiami największych TNCs świata i ich krajowymi przedsiębiorstwami partnerskimi

Wyszczególnienie	Respondenci ogółem	Przedsiębiorstwa bez udziału kapitału zagranicznego	Przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego
	wskaźnik ważności		
- wizyty kontrahentów, których celem jest prezentacja zasad i sposobu funkcjonowania przedsiębiorstwa	0,56	0,72	0,40
- dzielenie się informacją handlową	0,50	0,51	0,50
- współpraca w zakresie polityki finansowej (stosowanie preferencyjnych cen, rabatów lub upustów, odroczenie terminów płatności, udzielanie kredytów)	0,38	0,39	0,37
- prowadzenie konsultacji, przekazywanie informacji technicznych i udostępnianie <i>know-how</i>	0,34	0,29	0,40
- audyty w przedsiębiorstwach partnerskich, których celem jest podniesienie i kontrola jakości	0,32	0,22	0,42
- organizowanie wspólnych zebrań lub wideo/audio konferencji z przedstawicielami przedsiębiorstw partnerskich w celu dyskusji nad bieżącymi problemami	0,29	0,27	0,32
- organizowanie lub współorganizowanie kursów i szkoleń, w których uczestniczą pracownicy przedsiębiorstw partnerskich	0,23	0,18	0,29
- współpraca w przeprowadzaniu badań rynku	0,18	0,17	0,19
- organizowanie staży zawodowych dla pracowników przedsiębiorstw partnerskich w zagranicznych oddziałach przedsiębiorstwa bądź w innych przedsiębiorstwach inwestora zagranicznego poza granicami Polski	0,10	0,10	0,09
- współpraca w zakresie prowadzenia prac badawczo-rozwojowych	0,05	0,10	–

Objaśnienia i uwagi: wariant odpowiedzi dotyczący „współpracy w zakresie polityki finansowej” nie jest zaliczany do kanałów dyfuzji wiedzy i umiejętności pomiędzy przedsiębiorstwami partnerskimi, a stanowi element wzmacniania i pogłębiania powiązań gospodarczych; wskaźnik ważności obliczono według formuły⁶:

$$W = \frac{\sum_{i=1}^k n_i w_i}{k \cdot N}$$

gdzie: W – wskaźnik ważności; i – indeks oceny; n_i – liczba wskazań danego czynnika na i -tym miejscu; k – maksymalna ocena w skali od 1 do k (wskazanie kolejności czynników oznaczało przypisanie im ocen w odwrotnej kolejności); N – liczba respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na pytanie; w_i – ocena odpowiadająca miejscu czynnika i .

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

⁶ Zastosowany wskaźnik ważności odpowiada rozwiązaniu zaproponowanemu przez profesorów: Włodzimierza Karaszewskiego i Stanisława Sudoła. Por. W. Karaszewski, S. Sudoł, *Empirical Research on the Process of Transformation of Polish Companies in the Period of 1990-1995*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1997, s. 17-18.

Powiązania filii największych TNCs świata z przedsiębiorstwami w Polsce, a przede wszystkim współpraca prowadzona w dodatkowych obszarach wpływają na poziom wiedzy i umiejętności w przedsiębiorstwach partnerskich (zarówno filiach TNCs, jak i w przedsiębiorstwach krajowych). Informacje uzyskane w wyniku realizacji badania pozwalają na przedstawienie oceny tego wpływu z punktu widzenia krajowych przedsiębiorstw partnerskich TNCs⁷ (wykres 2).

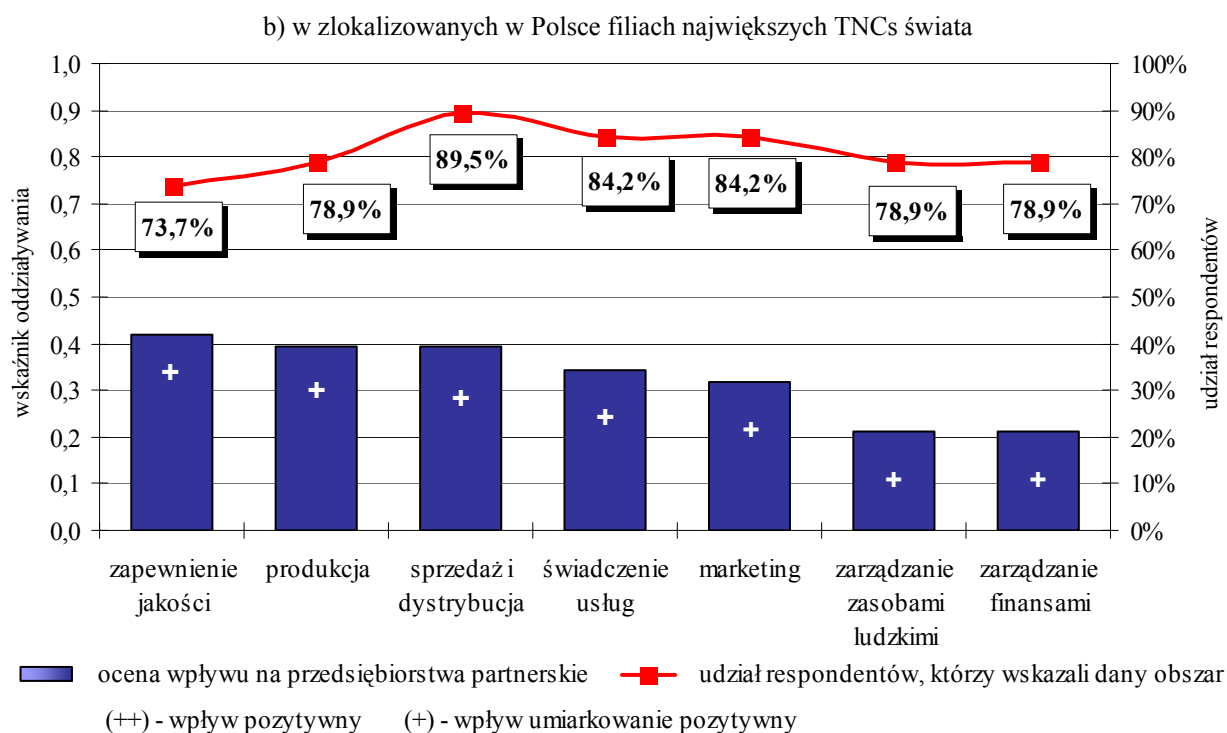
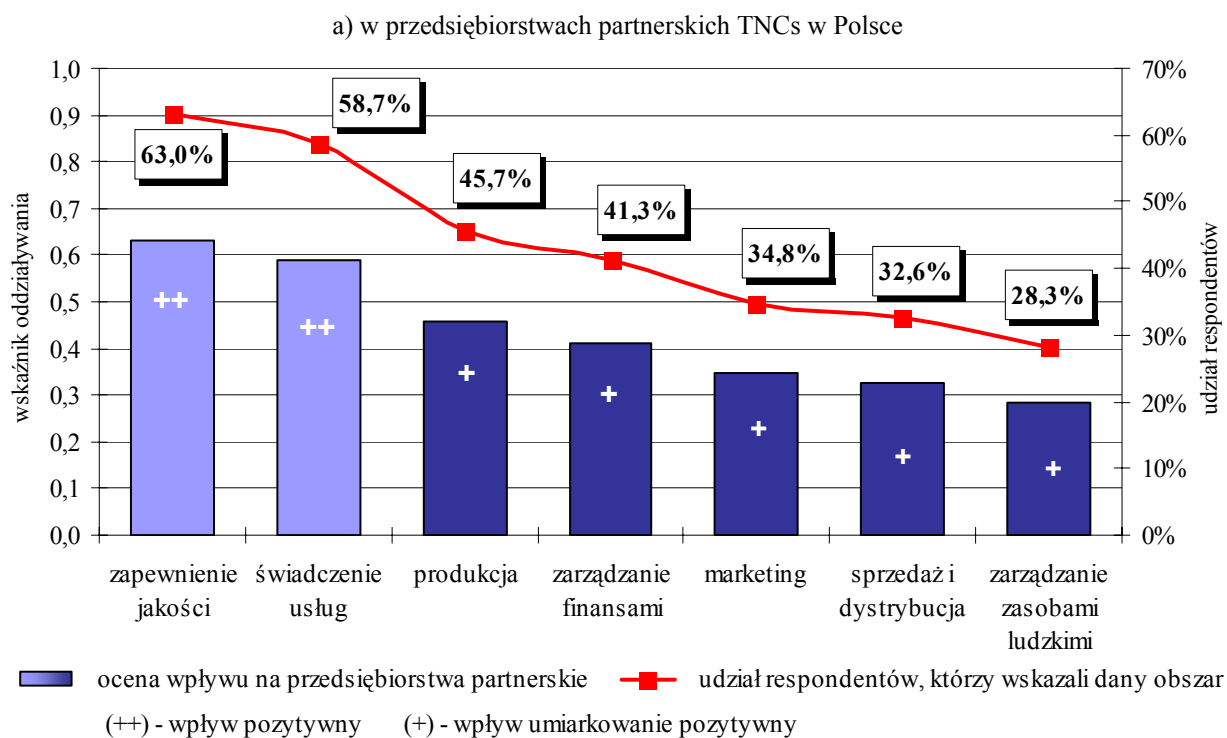
W przypadku przedsiębiorstw partnerskich TNCs wpływ „pozytywny” wystąpił w obszarach zapewnienia jakości i świadczenia usług, a udział respondentów wskazujących te obszary wyniósł odpowiednio 63 i 59%. Wpływ współpracy i budowania powiązań na poziom wiedzy i umiejętności w pozostałych obszarach funkcjonowania przedsiębiorstwa został oceniony jako „umiarkowanie pozytywny” (wykres 2a). Respondenci ocenili wpływ współpracy i budowania powiązań na poziom wiedzy i umiejętności w zlokalizowanych w Polsce filiach największych TNCs świata jako „umiarkowanie pozytywny” we wszystkich rozważanych obszarach funkcjonowania przedsiębiorstwa. Najwyżej zostały ocenione obszary zapewnienia jakości, produkcji oraz sprzedaży i dystrybucji (wykres 2b). Oddziaływanie w obszarze sprzedaży i dystrybucji zostało wskazane przez największą liczbę respondentów, ale przewaga ocen „bez znaczenia” i „umiarkowanie pozytywnych” nie pozwoliła na jego zakwalifikowanie do najwyższego przedziału ważności.

Wyniki badania dają podstawę do stwierdzenia, że współpraca i budowanie powiązań pomiędzy krajowymi przedsiębiorstwami partnerskimi i zlokalizowanymi w Polsce filiami największych TNCs świata prowadzą do dyfuzji wiedzy i umiejętności, a także, że nasilenie tego procesu jest różne w poszczególnych obszarach funkcjonowania przedsiębiorstwa. Co więcej, informacje uzyskane od krajowych przedsiębiorstw partnerskich TNCs wskazały na asymetrię przepływu wiedzy i umiejętności oraz większą jego intensywność w kierunku przedsiębiorstw krajowych w Polsce.

⁷ Oddziaływanie w danym obszarze mogło być określone jako: „pozytywne”, „umiarkowanie pozytywne”, „bez znaczenia”, „umiarkowanie negatywne” lub „negatywne”. Oceny dokonano z wykorzystaniem wskaźnika oddziaływania przyjmującego wartości od -1 do 1, którego formuła odpowiada opisanemu wcześniej wskaźnikowi ważności.

Wykres 2

Ocena wpływu współpracy i budowania powiązań na poziom wiedzy i umiejętności:

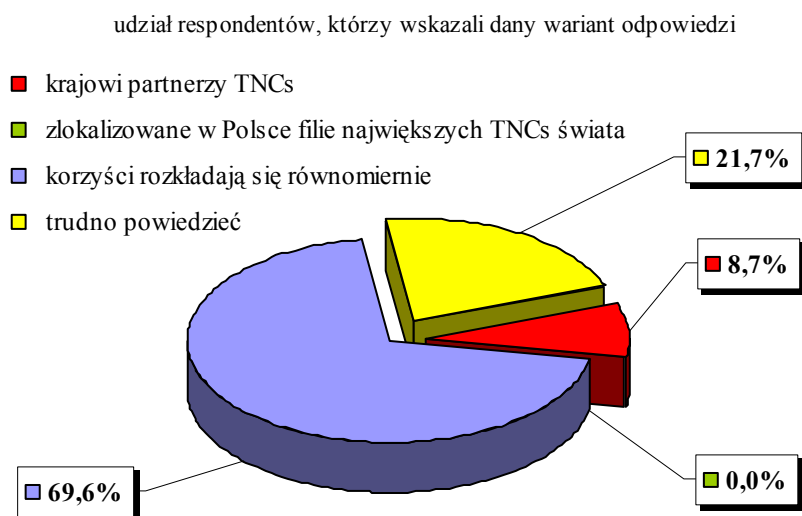
Objaśnienia i uwagi: ocena według wskaźnika oddziaływania przyjmującego wartości od -1 do 1, przy czym wartość wskaźnika: $-1 \leq w < -0,5$ oznaczała wpływ „negatywny”, $-0,5 \leq w < 0$ wpływ „umiarkowanie negatywny”, $w = 0$ „bez znaczenia”, $0 < w \leq 0,5$ wpływ „umiarkowanie pozytywny”, $0,5 < w \leq 1$ wpływ „pozytywny”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Pomimo, iż ocena wpływu współpracy i budowania powiązań na poziom wiedzy i umiejętności przedsiębiorstw partnerskich charakteryzowała się znaczną asymetrią, to całokształt kooperacji – obejmujący zarówno kontakty handlowe oparte głównie na relacjach rynkowych, jak również współdziałanie w opisanych wcześniej dodatkowych obszarach współpracy – zyskał bardziej zrównoważony osąd respondentów.

Wykres 3

Beneficjenci prowadzenia współpracy pomiędzy zlokalizowanymi w Polsce filiami największych TNCs świata i ich krajowymi przedsiębiorstwami partnerskimi

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników II etapu badania.

Większość przedsiębiorstw, które wzięły udział w badaniu stwierdziła, iż pozytywne efekty kooperacji rozkładają się równomiernie, przynosząc podobne korzyści obu stronom (blisko 70% respondentów wybrała opcję „korzyści rozkładają się równomiernie”). Prawie 9% krajowych przedsiębiorstw partnerskich TNCs, które wzięły udział w badaniu wskazała, że głównymi beneficjentami prowadzonej współpracy są one same, a blisko 22% nie potrafiło jednoznacznie ocenić efektów budowania powiązań z filiami największych TNCs świata. Żaden z respondentów nie wybrał natomiast opcji określającej filie największych TNCs świata jako grupę czerpiącą największe korzyści ze współpracy (wykres 3).

Zakończenie

W opracowaniu przedstawiono wyniki drugiego etapu badania, które poświęcone zostało zagadnieniom oddziaływania największych korporacji transnarodowych świata na podmioty krajowe w Polsce w sferze kształtowania powiązań gospodarczych oraz dyfuzji

wiedzy i umiejętności. Badanie pozwoliło na zebranie wartościowego materiału faktograficznego, a także na konfrontację odpowiedzi uzyskanych od zlokalizowanych w Polsce filii największych TNCs świata z opiniami przedsiębiorstw krajowych. Na podstawie informacji uzyskanych w obu etapach projektu badawczego można stwierdzić, iż filie największych TNCs świata angażują się we współpracę i budowanie powiązań gospodarczych z podmiotami krajowymi i to zarówno z przedsiębiorstwami z udziałem zagranicznym, jak i z przedsiębiorstwami polskimi bez udziału tego kapitału. Co więcej, powiązania z przedsiębiorstwami, jak również z instytucjami, organizacjami, ośrodkami lub instytutami badawczymi w Polsce stymulują wymianę informacji, rozwiązań i doświadczeń gospodarczych pomiędzy partnerami, stając się ważnymi kanałami dyfuzji wiedzy i umiejętności. Zjawisko to należy ocenić pozytywnie oraz przyjąć za dowód na asymilację i „zakorzenianie się” (ang. *rooting*) największych korporacji transnarodowych świata w polskiej gospodarce.

W opracowaniu wykorzystano:

- [1] Wyniki badania ankietowego: *Współpraca przedsiębiorstw ze zlokalizowanymi w Polsce filiami światowych korporacji* przeprowadzonego w okresie od kwietnia do czerwca 2005 roku w ramach projektu pn. „*Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych w dyfuzji wiedzy i umiejętności (na przykładzie gospodarki Polski)*”.
- [2] Karaszewski W., Sudoł S., *Empirical Research on the Process of Transformation of Polish Companies in the Period of 1990-1995*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1997.
- [3] Kuzel M., *Powiązania filii korporacji transnarodowych z podmiotami krajowymi i efekty dyfuzji*, Przegląd Organizacji 2004, nr 4.
- [4] *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 stycznia 2004 roku w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD)*, Dz. U. Nr 33, poz. 289 z późniejszymi zmianami wprowadzonymi *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 14 lipca 2004 roku*, Dz. U. Nr 165, poz. 1727.

Uwaga: niniejsze opracowanie, jak i prezentowane w nim wyniki badania ankietowego podlegają prawnej ochronie. Nie mogą być one w całości ani w części powielane lub rozpowszechniane bez uprzedniej zgody autora.

W przypadku powoływania się na wyniki badania wymagane jest podawanie pełnego źródła zgodnie z regulacjami obowiązującego prawa autorskiego. Wyniki badania zostaną opublikowane w formie pisanej, drukowanej i/lub elektronicznej, a także zostaną wykorzystane w przygotowaniu części empirycznej dysertacji doktorskiej autora.

Autor nie ponosi odpowiedzialności za świadome lub nieświadome decyzje i działania podjęte na podstawie informacji zawartych w niniejszym opracowaniu.

Autor dołożył wszelkich starań do rzetelnego przeprowadzenia projektu badawczego i przedstawienia analizy uzyskanych wyników zgodnie z najwyższymi standardami wiedzy naukowej.

Składam serdeczne podziękowania wszystkim Przedsiębiorstwom, które wzięły udział w badaniu. Wierzę, że wyniki realizowanego projektu wniosą istotny wkład w pogłębienie wiedzy na temat oddziaływania kapitału zagranicznego na polską gospodarkę i staną się istotnym źródłem informacji zarówno dla zainteresowanych przedsiębiorstw, jak i dla instytucji kształtujących obecne i przyszłe warunki ich funkcjonowania.

Autor: Marcin Kuzel, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania UMK w Toruniu,
ul. Gagarina 13A, 87-100 Toruń, e-mail: mkuzel@abs.uni.torun.pl